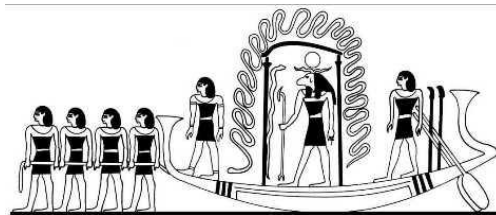

MEHEN Nieuws (24)

28 april 2014

MEHEN, Studiecentrum voor het oude Egypte

Beste donateurs en liefhebbers van het oude Egypte,

Met veel genoegen kunnen wij u meedelen dat Mehen ook dit jaar ruim 125 donateurs heeft. Mehen kan, mede dankzij de inkomsten uit de lezingen, cursussen en reizen, daardoor dit jaar weer het nodige bijdragen aan diverse projecten. In 2014 heeft Mehen al de volgende donaties gedaan e/o toegezegd:

- € 250,-- voor de tentoonstelling in het RMO Luxor 1960 - 2010 met foto's van dr. R. Demarée
- € 400,-- voor het project "Decorated Egyptian Ceramics Online Repository" van Martin Uildriks
- € 500,-- voor het opgravingsproject in Naga (Soedan) van de SMÄK in München
- € 500,-- voor het Egyptisch Instituut van de Universiteit van Heidelberg
- € 1.000,-- voor het Gebel el Silsila Epigraphic Survey Project van Maria Nilsson en John Ward

Steengroeve bij Gebel el Silsileh (foto Jan Koek)

Ook kunnen we in 2014, mede dankzij een extra donatie van de familie Van Leeuwen, weer een nieuwe Mehen, Essays over het oude Egypte laten drukken. Deze keer met bijdragen van:

- J. Kahl: Assioet
- D. Raue: Elefantine
- R. Lucarelli: Demonen
- S. Knauff: Bloktronen in rituele scènes in Dendera
- S. van Gompel: Van koeien en krokodillen in grafdecoratie
- F. Vink: Magische ivoren
- H. v. Verseveld: Wadi's en graffiti op de westoever van Luxor
- J. Koek: De rol van de zwaluw in het oude Egypte

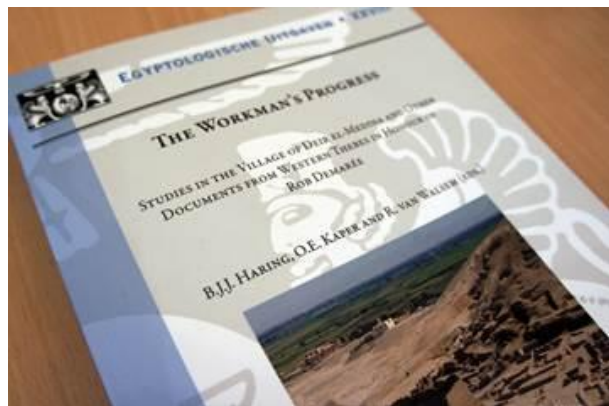
Fototenstoonstelling Luxor 1960-2010

Op woensdagavond 2 april werd onder veel belangstelling de fototentoonstelling Luxor 1960-2010 met foto's van dr. R. Demarée geopend. De directeur van het museum W. Weijland hield een openingswoord en schetste de geschiedenis van het fenomeen fototentoonstelling in het RMO te Leiden. Dr. M. Raven gaf een persoonlijk beeld van de mens R. Demarée. Aan de hand van veel foto's liet R. Demarée op humorvolle wijze daarna de ontwikkelingen zien die zich de laatste 50 jaar in Luxor hebben voltrokken. Tenslotte dankte dr. O. Kaper de sponsors en iedereen die zich had ingezet bij het samenstellen van de tentoonstelling. Als hoogtepunt van deze opening reikte dr. Kaper aan dr. Demarée een vriendenbundel "The Workman's Progress" uit ter ere van zijn verdienste voor de egyptologie in Nederland en ver daarbuiten. Dit boek is te koop in de museumwinkel van het RMO voor € 62,54.

De tentoonstelling loopt nog tot en met 31 oktober 2014.

Menmonkolossen (foto R. Demarée)

Het vriendenboek The Workman's Progress

De Egyptische collectie te Bournemouth

In Bournemouth (Zuid-Engeland) is in 1903 de Bournemouth Natural Science Society opgericht met als doel de studie en de interesse te promoten voor archeologie, astronomie, botanie, entomologie, geografie, geologie, ornithologie, zoölogie en verwante vakken.

Het museum bevat een grote collectie opgezette dieren, mineralen en planten; daarnaast is er een bescheiden Egyptische collectie, die zich bevindt in de Grenfell Room. Deze kamer is genoemd naar de veldmaarschalk Lord Grenfell, president van de Society in 1918. Grenfell was de commandant van het leger in Egypte en had zijn basis in Aswan in de jaren tachtig van de 19e eeuw. Hij leidde enkele opgravingen rond enkele privégraven in Aswan. Hij was een vriend van Wallis Budge, de conservator van de Egyptische afdeling van het Brits Museum, die sommige inscripties kopiëerde in wat nog de Grenfell Tombs worden genoemd (de graven aan de oostelijke kant van de Gebel Qubet el Hawa). Hij correspondeerde met Amelia Edwards, de oprichtster en de voornaamste donor van het Egypt Exploration Fund, later de Egypt Exploration Society. Ook werd hij een aanhanger en verdediger van Sir Flinders Petrie.

Enkele stukken in de collectie werden door leden aan het museum gegeven, die wisten van de interesse van Grenfell in Egypte. Enkele van de meest belangrijke objecten in de collectie komen van de verkoop van de persoonlijke collectie van Grenfell, zoals een houten model van een bakkerij en een houten bootmodel uit de graven in Aswan. Men denkt dat sommige objecten zijn opgegraven door Petrie zelf. Een groot deel van de collectie was een schenking van het Blackmore Museum in Salisbury. Deze schenking bestond o.a. uit een mummiekist met mummie

uit de 25e dynastie, Ptah-Sokar-Osirisbeelden, stèles en sjabti's. De sjabti-collectie bevat ca. 30 stuks, maar is erg gevarieerd: van de vroege houten "peg"sjabti's uit het Nieuwe Rijk tot de faïence exemplaren uit de 3e Tussenperiode. Kan er iemand misschien iets meer vertellen over de sjabti rechts met de bavogel op zijn lichaam afgebeeld?

Vitrinekast met o.a. sjabti's en een sjabti in detail (foto's Jan Koek)

Verder zijn er objecten van de predynastieke tijd tot de Romeinse Tijd en van allerlei materialen, steen, aardewerk, albast en brons zoals paletten, canopenvazen en miniatuur offervaasjes, amuletten, scarabeeën. Opmerkelijk is een reliëf met Hatsjepsot en Djehoetmes III.

Het museum en een detail van een reliëf met Hatsjepsot en Djehoetmes III (foto's Jan Koek)

Bezoek aan het museum alleen op afspraak. Zie voor meer informatie www.bnss.org.uk

woensdag 4 juni 14.00 uur, Mehen Studiecentrum te Den Haag
Discussiemiddag over de “De buste van Nefertiti”.

Na het bekijken van de documentaire “Het mysterie van de buste van Nefertiti” (ca. 45 min.), zal er een discussie plaatsvinden over dit unieke object uit het oude Egypte. Is deze buste een vervalsing of een unicum in de Egyptische kunstgeschiedenis? Alle pro- en contra argumenten zullen worden besproken. De discussie gaat dus niet over de rol van Nefertiti aan het koninklijk hof in Achet-Aton.

dinsdag 30 september 14.00 uur,
lezing Senwosret III, de legendarische farao, door Jan Koek

Senwosret III (Grieks: Sesostris) regeerde van ca. 1872 tot 1852 tijdens een van de bloeiperiodes van het oude Egypte, het Middenrijk. Zijn regering is een scharnierpunt in de geschiedenis van Egypte. Hij reorganiseert de politiek en het binnenlands bestuur, waarbij hij de macht van de gouvvrsten breekt. Hij veroverd Nubië en bouwt er een serie forten; tijdens het Nieuwe Rijk wordt Senwosret III in Nubië vergoddelijkt, zoals in de tempel te Semna te zien is. Hij knoopt diplomatieke betrekkingen aan met (het huidige) Cyprus, Libanon, Turkije, Syrië, Israël en Palestina. Egypte is onder zijn regering een wereldmacht. Deze veranderingen tonen zich in de enigmatische portretten van Senwosret III. Hij breekt met de traditionele canon door zich te laten afbeelden met een streng en doorleefd gelaat, als teken van zijn wijsheid. Deze beelden getuigen van een geraffineerde koninklijke propaganda. Uit andere kunstwerken uit deze tijd, zoals de edelsmeedkunst, blijken de grote welvaart en de culturele uitwisseling met de naburige landen. Senwosret III heeft gebouwd in onder andere Amada, Armant, Medamoed en Per Bastet. Hij is begraven in Dasjoer, maar in Abydos is een enorm schijngraf van hem teruggevonden.

Deze lezing is tevens een voorbereiding op de reis naar Lille en inclusief de reissom naar Lille, uiteraard is de lezing verder voor iedereen toegankelijk.

Piramide van Djoser en detail in graf van Ni-anch-Chnoem en Chnoemhotep (foto's Jan Koek)

zaterdag 1 november 2014 in het RMO te Leiden
Studiedag “Sakkara tijdens het Oude Rijk”

Deze dag wordt georganiseerd om de stichting Friends of Saqqara financieel te ondersteunen, alle opbrengsten (minus de kosten) van deze dag zijn bestemd voor de stichting Friends of Saqqara. Sprekers zijn Janny Roos (*Arbeidsliederen in de elitegraven van het Oude Rijk*), Steffie van Gompel (*Van koeien en krokodillen in grafdecoratie*), Vincent Oeters en Jan Koek. Nadere informatie volgt in het volgende Mehen Nieuws

“Hemelse Herauten, Vogels in het oude Egypte”

Zomercursus Mehen door John Wyatt, Eva Lock en Jan Koek, 6 t/m 8 augustus 2014 te Utrecht

Gastprekers zijn de vooraanstaande Engelse ornitholoog John Wyatt (twee lezingen in het Engels) en Eva Lock, die met haar MA-scriptie in 2013 een van de genomineerden was voor de Mehen-scriptieprijs. De volgende onderwerpen komen aan bod:

- “The Great Marsh Scene from the Tomb of Ti: A Benchmark for the Identification of the Birds of later Tombs” (John Wyatt)
- “The Bird Art of the 11th/12th Dynasty Tombs at Beni Hassan” (John Wyatt)
- “Vogels in het moeras tijdens het Oude Rijk” (Eva Lock)
- “De mastaba van Hetepherachtj en andere elitegraven uit de 5^e en 6^e dynastie” (Eva Lock)
- “De vogels in de botanische tuin in Karnak” (Jan Koek)
- “Vogels in de graven en tempels in het Nieuwe Rijk” (Jan Koek)
- “De rol van vogels in het Dodenboek” (Jan Koek).

U kunt zich nog, via de website of telefonisch, opgeven voor deze bijzondere cursus.

Deir el Bahari

Aswan (foto's Jan Koek)

Nieuwe tentoonstellingen (Ingrid van Sprakelaar)

In deze rubriek gaat het om nieuw bekend geworden tentoonstellingen of verlengingen; **alle** tentoonstellingen met voorwerpen uit het oude Egypte vindt u op onze website onder Agenda/ Tentoonstellingen. Bovendien vindt u, onder de subkop “museumlijst” een lijst van musea over de gehele wereld met Egyptische objecten. Let u ook op de zogenoemde kleine collecties, deze zijn nu voor Nederland, België, Duitsland (meer dan 100), Frankrijk (meer dan 120), Kroatië (meer dan 20) en Zwitserland (ruim 60) uitgewerkt.

DUITSLAND

- * Bonn, Ägyptisches Museum Bonn: Skarabäus – Amulett und heiliger Käfer. Käfersteine aus der Sammlung Müller-Feldmann. Van 20-3 t/m 4-5-2014.
- * Dortmund, LWL-Industriemuseum Zeche Zollern: Über Unterwelten. Zeichen und Zauber des anderen Raums. Van 29-3 t/m 2-11-2014
- * Gera, Stadtmuseum Gera: Schatzhaus der Geschichte. T/m 29-6-2014
- * Leipzig, Ägyptisches Museum – Georg Steindorff : Imaginäres Museum – Künstlerische Dialoge mit den Universitätssammlungen Leipzig (1): 11-4 t/m 10-5-2014
- * Leipzig, Antikenmuseum der Universität Leipzig: Imaginäres Museum – Künstlerische Dialoge mit den Universitätssammlungen Leipzig (2). Van 12-4 t/m 10-5-2014

FRANKRIJK

- * Lens, Musée du Louvre-Lens: De dierenwereld van faraonisch Egypte. Vanaf december 2014.
- * Parijs, Louvre: Naissance d'un musée. Louvre Abu Dhabi. Van 2-5 t/m 28-7-2014.

- * Parijs, Pinacothèque 1 en 2: Le Mythe Cléopâtre. Van 10-4 t/m 7-9-2014
- * Parijs, Grand Palais: Moi, Auguste, Empereur de Rome (Ik, Augustus, Keizer van Rome). T/m 13-7-2014

GROOT-BRITTANNIË

- * Shrewsbury, Shrewsbury Museum & Art Gallery: Secret Egypt - Unravelling Truth from Myth. Van 24-1-2015 t/m 26-4-2015

ITALIË

- * Calsi, Museo di Storia Naturale di Calci: Kenamon - de elfde mummie. T/m 29-6-2014
- * Conegliano, Centro Commerciale Cone: Egypte. Het mysterie van de farao's. T/m 1-6-2014

Tentoonstelling Kenamon en dierenmummies (Soulful Creatures) (foto's internet)

MEXICO

- * Guadalajara, Hospicio Cabañas: Toetanchamon - het graf, het goud en de vloek. Van oktober 2014 t/m onbekend.
- * Monterrey, Museo del Noreste: Toetanchamon - het graf, het goud en de vloek. T/m 28-9-2014.

SPANJE

- * Madrid, Nationaal Archeologisch Museum: Heropening museum op 31 maart 2014.
- * Pontevedra, Museo de Pontevedra: Van het leven naar de dood in het Oude Egypte. Van juli t/m augustus 2014
- * Santander, Centro de Documentación de la Imagen de Santander: Pioneros de la fotografía en Egipto (1857-1890). Van 25-4 t/m 8-6-2014

VERENIGDE STATEN

- * Doylestown, Mercer Museum: Playing Together - Games. T/m 11-5-2014.
- * Los Angeles, The Los Angeles County Museum of Art: African Cosmos: Stellar Arts. Van 24-8 t/m 30-11-2014
- * Memphis, Memphis Brooks Museum of Art: Soulful Creatures: Animal Mummies in Ancient Egypt. Van juli 2014 t/m onbekend.
- * San Diego, San Diego Natural History Museum: The Discovery of King Tut. Van 1-10-2014 t/m 26-4-2015

ZWITSERLAND

- * Freiburg, Bibel+Orient Museum: Ernährung in der biblischen Zeit und heute. T/m 20-11-2014
- * Hauterive, Neuchâtel. Le Laténium: Aux origines des pharaons noirs: 10.000 ans d'archéologie nubienne (het begin van de zwarte farao's: 10.000 jaar Nubische archeologie). Van 3-9-14 t/m onbekend.

Reis naar Lille van 17 t/m 20 oktober 2014: Senwosret III, de legendarische farao

Vrijdag 17 oktober t/m maandag 20 oktober zal Mehen een vierdaagse treinreis naar Lille organiseren met als aanleiding de tentoonstelling Senwosret III, de legendarische farao.

Deze tentoonstelling is van 10 oktober 2014 tot 25 januari 2015 te zien in het Palais des Beaux Arts te Lille en bevat ongeveer 300 voorwerpen, waarvan 200 bruiklenen uit meer dan 30 grote internationale musea, zoals het Louvre te Parijs, het Egyptisch Museum te Turijn, Brits Museum te Londen, het Brooklyn Museum te New York, het Museum of Fine Arts te Boston, het Walters Art Museum te Baltimore en de Ny Carlsberg Glyptotek te Kopenhagen.

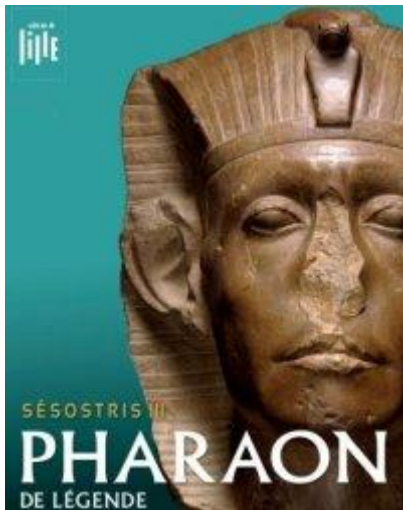
Uiteraard wordt er ruim aandacht besteed aan deze tentoonstelling in het Palais des Beaux Arts. Dit museum heeft trouwens een van de belangrijkste kunstcollecties van Frankrijk. Lille heeft daarnaast nog vele bezienswaardigheden o.a. de neo-gotische kathedraal Notre Dame de Treille, het geboortehuis van Charles de Gaulle, het stadhuis met belfort en het Hospice Comtesse, een 17^e eeuws hospitaal, nu museum.

Tevens bestaat er de gelegenheid om vanuit Lille met de trein een dag naar Duinkerken te gaan om de tentoonstelling "Duinkerken en de collectie van Antinopolis" te zien. Een kleine, maar interessante tentoonstelling van ca. 40 voorwerpen met als belangrijkste object een "gouden" mummie.

De prijs voor donateurs is (vermoedelijk) € 325,--, voor niet-donateurs € 340,--. De toeslag voor de eenpersoonskamer bedraagt ca. € 125,--. U kunt zich via de website of telefonisch nog aanmelden tot 20 mei.

Inclusief:

- treinreis naar Lille vanaf Rotterdam CS v.v.
- 3 overnachtingen in een ***hotel op basis van logies/ontbijt
- entree voor de tentoonstelling Senwosret III
- reisbegeleiding en uitleg door Jan Koek
- lezing op 30 september over Senwosret III door Jan Koek

Affiche Senwosret III

Deir el Sjelwit

Reis naar Luxor "Tempels, graven en wadi's" in november 2014

Van 6 t/m 15 november 2014 zal Mehen een reis naar Luxor organiseren. Drie dagen zullen we de wadi's ten zuiden van het Dal der Koningen ontdekken "aan de hand" van Huib van Verveveld, die zich in een paar jaar tot een van de grootste experts van deze wadi's heeft ontwikkeld. Op het ogenblik zijn enkele monumenten, zoals de tempel van Deir el Sjelwit en de tempel van Moet, nu voor het eerst open voor publiek. Ook die zullen we gaan bezoeken.

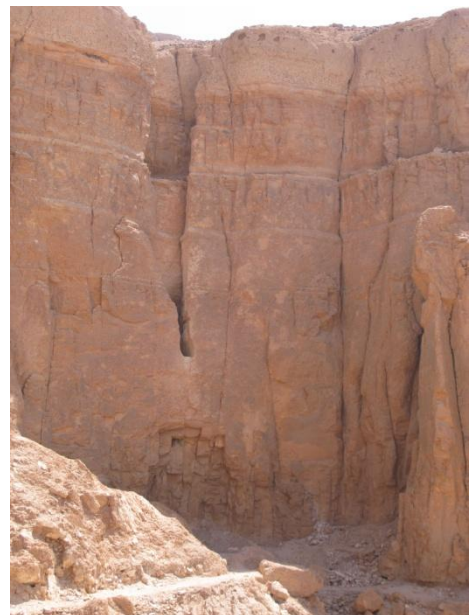
Donderdag 6 november
Vlucht Amsterdam Schiphol – Cairo
Vlucht Cairo – Luxor

Vrijdag 7 november
Vandaag nog een rustig programma i.v.m. de late aankomst in Luxor.
Bezoek aan het graf van Amonemope, TT 41, El Chocha, regering Horemheb-Seti I, en van Amonemope TT 148, Dra Aboe el Naga, regering Ramses III-Ramses V, indien deze graven nog steeds open zijn.
Bezoek aan de Isistempel van Deir el Sjelwit, uit de Romeinse Tijd.

Zaterdag 8 november
Eerste bezoek aan de wadi's:
Wadi A (Wadi Sikket Taga el Zeide) met het eerste graf van Hatsjepsoet, wadi C met het graf van Neferoera (?) en wadi D met het graf van de drie Syrische prinsessen, echtgenotes van Djehoetemes III

Zondag 9 november
Luxor Museum en tempel van Luxor

Maandag 10 november
Tweede bezoek aan de wadi's:
Wadi F en G met veel graffiti van o.a. de priester/farao Herihor en de schrijver Boetehamon

De eerste ruimte van het graf van Amonemope TT 41 en het graf van Hatsjepsoet in de wadi Sikket Taga el Zeide (foto's Jan Koek)

Dinsdag 11 november
De tempel van Abydos

Woensdag 12 november
Naar Gebel el Silsila met de kapel van Horemheb en vele andere bezienswaardigheden
Rondleiding door John Ward en Maria Nilsson van het Gebel el Silsila Epigraphic Survey Project

Donderdag 13 november
Derde bezoek aan de wadi's: Wadi Agala en andere nog niet bezochte wadi's.
Alternatief: bezoek aan de Wadi el Muluk (Dal der Koningen) en de Wadi el Melikat (Dal der Koninginnen)
Facultatief voorafgaand een ballonvaart boven de monumenten

Vrijdag 14 november
De tempel van Karnak en de Moettempel

Zaterdag 15 november
Vlucht Luxor-Cairo
Vlucht Cairo-Amsterdam

Om dit programma te kunnen uitvoeren heeft u een goede conditie nodig, zeker als u meegaat naar de wadi's. De dagen in de wadi's bent u in principe afhankelijk van het water en voedsel dat u zelf meeneemt, een dagtocht duurt ca. 8 tot 9 uur. U wordt door een landcruiser naar de rand van de wadi's gebracht en weer opgehaald. Voor degenen die niet meegaan naar de wadi's zal een alternatief programma worden aangeboden.

De prijs voor donateurs bedraagt ca. € 1.050,--. De definitieve prijs wordt nog bekend gemaakt. De eenpersoonskamertoeslag is ca. € 100,--. Voor niet donateurs bedraagt de toeslag € 50,--. U kunt zich aanmelden tot 1 juni 2014, daarna wordt de prijs (de vlucht) helaas wat hoger.

Inclusief:

- vluchten Amsterdam-Cairo v.v. en Cairo-Luxor v.v.
- transfer luchthaven-hotel v.v.
- luchthavenbelasting
- 9 hotelovernachtingen incl. ontbijt op de westoever
- busvervoer volgens programma
- uitleg en begeleiding door Jan Koek
- begeleiding door de wadi's Huib van Verseveld

Exclusief:

- lunch en diner
- entreegelden
- extra vervoer buiten programma
- fooien e.d.
- visumkosten

*Verslag van de NINO-jubileum-studiemiddag op 4 april 2014.
Levendige versiering, geëerde doden. 4000 jaar grafdecoratie in Egypte en Afrika*

In het kader van zijn 75-jarig bestaan organiseerde het Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten (NINO) de studiemiddag "Levende versiering, geëerde doden". Vijf specialisten, dr. R. van Walsem, I. Morfini MA, prof. dr. O. Kaper, prof. dr. J. v.d. Vliet en prof. dr. W. v.d. Beek, gaven een overzicht over 4000 jaar grafdecoratie in Egypte, Nubië en Mali. De rode draad was de relatie tussen decoratie en geloof of magie en tussen decoratie en werkelijkheid. Deze middag had de primeur van de eerste presentatie in Nederland van het in begin 2014 gevonden graf van May op de westoever van Luxor door de Canarian-Tuscan Archaeological Mission in samenwerking met het Ministerie van Oudheden van Egypte. Hierna volgt een korte samenvatting van de lezingen.

Dr. René van Walsem: Oudegyptische elitegraven in Sakkara

De Oude Rijks elitegraven rond de residentiestad Memfis, bij het tegenwoordige Sakkara, worden gekenmerkt door zeer rijke iconografische programma's. De wanden van de grafkapellen tonen scènes uit het "dagelijks leven", ook wel "profane" voorstellingen genoemd. De interpretatie van deze scènes is echter problematischer dan op het eerste gezicht lijkt: hoe is de relatie tussen "realistische" en/of "symbolische" betekenis? Via een strikt logische benadering probeert Van Walsem hiervoor een oplossing te geven.

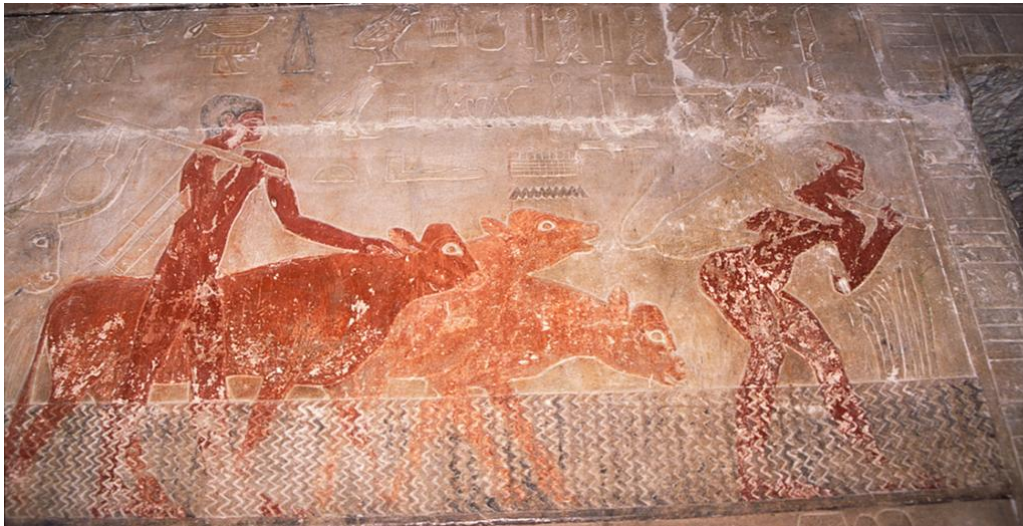
De oudste voorstelling van een zeshoekig vogelnet vinden we in het graf van Nefermaat in Meidoem. Nefermaat trekt hier zelf aan het net en deze manier van vogelvangen komt vier keer in dit graf voor. Daarna wordt de grafeigenaar niet zelf meer afgebeeld bij het deelnemen aan de vogelvangst met het zeshoekig vogelnet, hij observeert alleen de vangst. Alleen in het graf van Ti (200 jaar na Nefermaat) zien we dat Ti deelneemt aan de vogelvangst: Ti geeft het signaal om

het vogelnet dicht te klappen! In verscheidene fases wordt het vangen van de vogels hier afgebeeld.

In latere tijden zien we de koning zelf en goden helpen om het net dicht te trekken. Symbool voor het beteugelen van de chaos! Betekende dit hetzelfde bij de afbeeldingen in het Oude Rijk? We kunnen dit niet zomaar zeggen, want er zijn geen teksten aanwezig. Was deze scène belangrijk om af te beelden? Waarschijnlijk niet, slechts 57 van de ruim 300 mastaba's hebben een vogelvangstscène. Vogelvangst met het gooien van een werphout wordt "amat" genoemd. Dit woord is equivalent aan "scheppen". 1100 jaar later: bij de vogelvangst in het graf van Nebamon wordt aan een liefdesscène gedacht. Er staat in de tekst alleen maar: vermaken (dat Nebamon zich vermaakt met deze bezigheden).

In de mastaba van Mereroeka zien we een visnet met 23 soorten vissen erin. Dit kan dus niet, maar het betekent niets anders dan de rijkdom van de schepping weer te geven of te laten zien dat Mereroeka bekend was met alle soorten vissen.

In andere graven zien we de grafeigenaar vis vangen met een harpoen. Hij heeft altijd twee vissen die even groot zijn, gespietst. Dit kan uiteraard niet, want het zijn twee verschillende soorten vis! De nijlbaars en de tilapia. Het werkwoord "spietsen" kan in het Egyptisch ook "verwekken" betekenen.

Mastaba van Ti, man met kalfje op zijn rug (foto Jan Koek)

Volgens Van Walsem bevindt de oudste afbeelding van een kat zich in het graf van "de twee broers" in Sakkara, waar hij zit te wachten op de geboorte van een geitje. Ook in het graf van Ptahhotep en in andere graven zien we dieren die zitten te wachten totdat een ander jong dier wordt geboren. Dit is niet zomaar een humoristische scène, maar de realiteit, want wellicht wordt het net geboren diertje aangevallen of opgegeten? Van een boer in Nederland is bekend, dat wanneer een koe ging kalveren, zij de kat en hond hierbij haalden. Zodra de hond e/o kat het jonge dier aanvielen, kregen ze zo ongenadig op hun falie, dat ze voor eens en altijd wisten dat ze dat nooit meer moesten doen!

In het graf van Ti zien we een aantal koeien en stieren door het water lopen achter een man aan die een kalfje op zijn rug heeft (zie foto). Het roept het beeld op van de goede herder, de tekst erboven luidt echter: "Oh jij schijterd, laat deze kudde die uit de papyrusgronden uitgaat (voort)gaan, slinger dit kalf op je nek ...". Niet bepaald het beeld van een goede herder, dat later wel wordt beschreven bij bijvoorbeeld Merikare (13e dynastie) en Ramses II.

In het graf van Nefer in Sakkara hangt een baviaan i.p.v. een mens "boven" een pot, waarin de druivenvelletjes uitgeperst worden. Dit is een humoristische scène, want een baviaan kan je dit niet leren! Ook in het graf van "de twee broers" zien we een aap afgebeeld die in het been van iemand hapt, die fruit steelt.

De zgn. “besnijdenisscène” in het graf van Anchmahor, is heel iets anders, namelijk: het scheren van de haren bij de geslachtsdelen om iemand rein te maken. De afbeelding is geplaatst bij de ingang naar een zeer belangrijke ruimte, waar men dus rein moest zijn!

Conclusie van Van Walsem: Als er géén teksten zijn, dan niet interpreteren!

Wie meer over dit onderwerp wil lezen: René van Walsem, *De iconografie van Egyptische elitegraven van het Oude Rijk*. Katholieke Universiteit Nijmegen, 1994. ISBN 90-6831-716-4

Irene Morfini MA: Het graf van Min en andere nieuwe ontdekkingen in de graven van Luxor.

Irene is PhD researcher, Universiteit Leiden en vice-director van het MinProject www.min-project.com Zij vertelt over het graf van Min (T.T. 109) en Kampp-327*).

*) Zie F. Kampp, *Die Thebanische Nekropole*, Teil 2, blz. 760, 1196, ISBN 3-8053-1506-6

Het graf van Min werd geopend op 28 november 2013. Min leefde in de 18^e dynastie, in de tijd van Djehoetemes III en hij was gouverneur en opvoeder van Amonhotep II. Zijn moeder heette Say en zijn zoon Stshty (Iwty genaamd), die soldaat was op een strijdswagen, en een andere zoon heette Sobekmes. Het graf bevindt zich ten zuid-westen van de dodentempel van Djehoetemes III.

Zeer belangrijke bronnen voor dit graf vormen de tekeningen en teksten van Norman Davies en van Ippolito Rosellini. Veel scènes in het graf zijn in de loop der tijd zwaar beschadigd: de prins op schoot bij Min, Min leert Amonhotep II schieten met pijl en boog en een tuinscène.

Onder een “venster” in T.T. 109 bevond zich een scène van het bouwen van een boot. Deze afbeelding is in 1994 als gevolg van stortregens grotendeels verdwenen. Deze opening is nu gesloten om verdere beschadigingen te voorkomen.

Ingang van het graf van Min (TT 109) en schildering in May (foto's Minproject)

In de dwarsruimte bevindt zich hoog reliëf; hier is goede kwaliteit steen. In de westmuur bevinden zich twee nissen: één met een beeld van een man en een vrouw (misschien de ouders van Min), onder hen bevindt zich een schacht en in de andere nis staat een grote stèle. De zuid-oostmuur is van slechte steen: hier vinden we daarom pleister- en schilderwerk. De noord-oostmuur heeft hoog reliëf en is beschilderd. In de oostkapel is een schacht van 3 meter diep en een nis vol puinaval.

Naast T.T. 109 ligt het graf genaamd Kampp-327. Dit graf is onvoltooid; geen teksten, geen versiering, geen naam, vol puin. In dit graf zijn veel doorbraken. Beide graven zijn bezocht en bewoond in het verleden en in het recente verleden. Er staat een graffito van Cavanelas in (een familie met deze naam woont nu in Rio de Janeiro). Verder zijn er stukjes kranten, een papier met nagetekende hiërogliefen en overal stukken mummie materiaal van andere begravingen gevonden.

Begin 2014 is naast het graf van Kampp-327 een nieuw graf gevonden, het graf van May. Een afbeelding van May, o.a. burgemeester van Thebe, en zijn vrouw Neferet zijn op de muren aangebracht.

Prof. Dr. Olaf Kaper: Egyptische grafdecoratie in de Romeinse periode.

In de afgelopen tien jaar zijn er verschillende opgravingen die de grafdecoratie in Romeins Egypte in een nieuw licht hebben geplaatst. In deze lezing worden enkele graven in de oase Dachla voorgesteld, die het voortleven van de traditionele godsdienst tonen in een uithoek van Romeins Egypte.

In de Dachla-oase bevindt zich in El-Muzawwaka, een Romeinse begraafplaats met rotsgraven. Twee graven zijn gedecoreerd, dat van Pedoebastet en Petosiris. In het graf van Petosiris staat de grafeigenaar gekleed in een purperen mantel en hij heeft een gedraaide houding, alles in de Grieks-Romeinse stijl. We zien hier als decoratie veelal schilderijen, allemaal een stuk losser, uit de vrije hand geschilderd; niet conform de canon zoals in het Middenrijk en het Oude Rijk. Veel motieven uit de graven van de faraonische periode, zoals het wegen van het hart, komen nog steeds voor! In dit geval wordt hier het hart tegen het hart gewogen! Boven de mummie fladdert de ba als een levende vogel!

Op het plafond zien we o.a. een tweekoppige figuur = Mercurius, ook zien we Venus en twee hoofden, waarschijnlijk van de grafeigenaar en van zijn vrouw. Tegen het einde van de Ptolemaeëntijd wordt de astronomie geïntroduceerd uit Mesopotamië. Een dergelijk astronomisch plafond vinden we ook in het graf van Salamoeni in Sohag.

Graf van Petosiris, rechts de grafeigenaar met zijn purperen mantel (foto Jan Koek)

In Bir el Shaghala in de Dachla oase zijn graven van kleisteen die bepleisterd en hier en daar beschilderd zijn. Deze graven hadden een bovenbouw met een piramide met een zeer steile hellingshoek. Het graf bestond uit drie verdiepingen. De piramide was gemaakt van kleisteen en de top van zandsteen. Het geheel was wit bepleisterd. Onder de piramide bevond zich een offerkapel, daaronder twee gewelfde vertrekken met begrafenissen en op de begane grond drie grote vertrekken met begrafenissen of twee grafkamers met een voorvertrek. De ingang van het graf lijkt op een tempeldeur met aan weerszijden reliëfs en een cavetto and boven de deur. We treffen hier hiërogliefen in verschillende richtingen aan! De maand choiak wordt genoemd, dag 24 en dag 25: de processie van Sokar. De graven in de Romeinse tijd zien eruit als een Egyptische tempel.

In Amheida in de Dachla oase staat een piramide die 8 meter hoog was. Dit element komt na de 26^e dynastie weer terug: de zonnelymboliek op het graf!

Prof. Dr. Jacques van der Vliet : De grafkelder van een Nubische bisschop

Rond het jaar 1100 heeft een bisschop van Dongola, de hoofdstad van het destijds christelijke Nubië (noordelijke Soedan), voor zichzelf een grafkelder laten aanleggen. De muren van dit onderaardse grafgewelf zijn aan de binnenzijde van onder tot boven beschreven met een bonte verzameling Griekse en Koptische teksten - teksten die door niemand anders konden worden gelezen dan door de dode. Een deel van deze teksten is ontleend aan amuletten of toverboeken zoals we die uit het laat-antieke Egypte kennen, andere zijn citaten uit verhalen over het ontslapen van Maria. Wat is de samenhang en de functie van deze teksten en wat is de betekenis van het geheel?

In het klooster Kom H bevindt zich een kapel met daarin een schildering van de kroning van de aartsengel Michaël. Van de noord-westelijke annex is de functie niet helemaal duidelijk. De grafkapel van aartsbisschop Georgios ligt boven de grond, net zoals bij Egyptische graven. De muren van de grafkamer eronder staan vol met Griekse en Koptische teksten! Er zijn 17 teksten, verspreid over vier muren. Op elke muur is een van de vier evangeliën opgeschreven; verder zijn er drie lange teksten, waarin de maagd Maria centraal staat en tien kleinere eenheden: een colofon (is een soort signatuur en waarin de schrijver, in dit geval Johannes, iets vertelt over zijn werk); aanroepingen van de heilige drie-eenheid; lijsten van namen en symbolen.

Grafkamer met teksten (foto internet)

- Bovengronds: herdenking.
- Herdenking is een ritueel proces:
 - afscheid nemen (séparation)
 - de grote overgang
 - invoegen in een nieuwe orde.
- De "marginale" periode van 40 dagen: de dodenliturgie.
- Bovengronds: teksten voor de levenden
- Ondergronds: teksten voor de overledene ?????

Er zijn drie hoofdlijnen:

- als een beschermend amulet is er apotropaeïsche (kwaadafwerende) symboliek; magische gebed van Maria (noordelijke muur).
- een hoofdrol voor Maria: gebeden van Maria (Grieks en Koptisch), dood, lijkbezorging en hemelvaart van Maria (Koptisch).
- de dodenliturgie: de Maria-teksten als liturgische teksten.

De teksten zijn niet bedoeld als "decoratie", maar als een "rituele machine". Denk hierbij aan de piramidenteksten uit het Oude Rijk voor de farao.

Het boek "De bisschop en de dood: een middeleeuwse grafkelder" van de spreker verschijnt in 2014!

Prof. dr. Wouter van Beek: De Dogon/Tellem begrafenis cultuur

Een van de oudste necropolen bezuiden de Sahara bevindt zich in Mali. Niet onder de grond, maar in de natuurlijke grotten van een rotswand, de falaise van Bandiagara, vinden we resten van begrafenissen van zo'n duizend jaar geleden. Tegenwoordig wonen de Dogon in dit gebied, maar van de 11e-15e eeuw was de rotswand de plek waar de Tellem hun doden begroeven. Waar zij vandaan kwamen is niet bekend, wel waren er al vanaf de 2e eeuw van onze jaartelling mensen aan de falaise, die hier ook hun doden moeten hebben begraven, de z.g. Toloy. Na de komst van de Dogon naar dit gebied, rond de 15e eeuw, zijn de Tellem verdwenen, maar nemen de Dogon de fakkel van het begraven in de grotten van de steile wand over. De lezing gaat in op de Tellem-cultuur, opgegraven door Nederlandse archeologische expedities, en op de wijze waarop de Dogon heden ten dage van deze necropolen gebruik maken, als culminatie van spectaculaire begrafenisrituelen.

Mehendag, zaterdag 28 juni 2014 te Leiden, RMO,

De jaarlijkse Mehendag vindt plaats op zaterdag 28 juni 2014, om 13.00 uur, in het RMO te Leiden. Sprekers zijn dr. René van Walsem en Jan Koek.

In verband met de catering verzoeken wij u zich via de website aan te melden (voor zover u dat nog niet gedaan heeft).

Overige egyptologische activiteiten

Op woensdag 25 juni t/m vrijdag 27 juni 2014 (dus net voorafgaand aan de Mehendag) houdt Huub Pragt zijn zomercursus "Sakkara, recent onderzoek". Zie voor verdere gegevens en andere activiteiten www.egyptologie.nl

Zie voor de activiteiten van Het Huis van Horus www.huisvanhorus.nl

Voor een studie egyptologie online kunt u in Manchester terecht:

The logo for the University of Manchester's online Egyptology courses. It features the university's name and founding year (1824) at the top, followed by the text "Online courses in EGYPTOLOGY". Below this is a row of icons representing various aspects of Egyptology: a scarab beetle, a pharaoh's head, a hieroglyph, a papyrus plant, a lotus flower, and a stork. A large purple silhouette of a dog (Anubis) is on the right. At the bottom, it states: "The University of Manchester offers the UK's only accredited Egyptology courses delivered entirely online. Several short courses in Egyptology-related subjects are also available. Courses include: Certificate in Egyptology programme, Diploma in Egyptology programme, Short Courses in Egyptology. For further details please visit our website: www.manchester.ac.uk/egyptologyonline".

Anoebis in het graf van Roy (foto Jan Koek)

In memoriam Terence DuQuesne

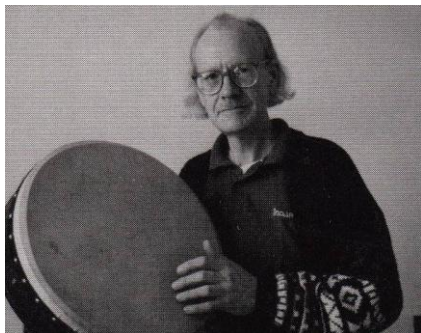
Woensdag 23 april bereikte ons het bericht dat Terence DuQuesne op 17 april 2014 is overleden. DuQuesne is 72 jaar geworden. Hij studeerde af als klinisch farmacoloog en schreef o.a. artikelen voor "The Lancet". Hij was een aanhanger van de leer van de vrije wil (Libertarian Movement) en pleitte ervoor om drugs uit de criminaliteit te halen. Een van de eerste vragen die hij stelde toen wij hem in Leiden ontvingen was "Waar kan ik een coffeeshop vinden?" Tevens was hij absoluut niet christelijk, in zijn testament is bepaald: "onder geen enkele voorwaarde zal

mijn lichaam begraven mogen worden of mijn as na mijn crematie op grond geplaatst mogen worden gewijd aan de christelijke religie”.

Hij was zeer geïnteresseerd in Egyptische religie en vanwege zijn liefde voor honden was zijn favoriete god Anoebis. Hij publiceerde dan ook diverse boeken en artikelen over hondachtigen in het oude Egypte:

- Anubis and the Spirits of the West. Oxford: Darengo, Oxfordshire Communications in Egyptology 1, 1990
- Jackal at the Shaman's Gate: A Study of Anubis Lord of Ro-Setawe, with the Conjuraton to Chthonic Deities (PGM XXIII; pOxy 412): Text, Translation, and Commentary and an Annotated Bibliography of the Anubis Archetype. Thame Oxon: Darengo, Oxfordshire Communications in Egyptology 3, 1991
- The Jackal Divinities of Egypt I From the Archaic Period to Dynasty X. London: Darengo, Oxfordshire Communications in Egyptology VI, 2005
- Anubis, Upwawet, and Other Deities: Personal Worship and Official Religion in Ancient Egypt. Previously Unseen Treasures from the Salakhana Trove Asyut, with collateral objects from the galleries of the Egyptian Museum, Cairo, and elsewhere. The Egyptian Museum Cairo, 2007

Het laatst genoemde boek geeft meteen zijn tweede grote werkveld weer namelijk het publiceren van de stèles uit het zogenoemde Salakhanagraf in Assioet. In 1922 werden door G. Wainwright ruim 500 stèles gevonden in het graf van Hapy-djefa III, nomarch van Assioet tijdens de 12e dynastie, onder de regering van Amenemhat II. Gedurende het Nieuwe Rijk werden deze stèles en andere objecten, zoals kleine beeldjes van honden, papyri en mummies van hondachtigen, in dit graf geplaatst. Het graf staat bekend als het Salakhana graf, vanwege de locatie achter het oude slachthuis van Assioet. DuQuesne heeft deze stèles weer aan de vergetelheid ontrukkt.

Terence DuQuesne (foto internet)

Twee Salakhana-stèles, Berlijn (foto's Jan Koek)

Twee keer heeft DuQuesne op uitnodiging van Mehen een lezing gegeven over deze stèles in Leiden. Bij onze bezoeken aan Londen heeft hij ons een paar keer thuis ontvangen en hadden we inspirerende gesprekken. Hij werkte nog aan “Jackal Divinities 2: The Middle Kingdom and Second Intermediate Period”, hopelijk kan dit werk nog postuum uitgegeven worden. Een opmerkelijke persoonlijkheid en een groot onderzoeker heeft deze wereld verlaten. Anoebis stond zeker bij de poort op DuQuesne te wachten en begeleidt hem nu door het dodenrijk.

Voor alle betalingen inzake Mehen: rekeningnummer NL86INGB0671936387, BIC: INGBNL2A t.n.v. mevrouw B.J. Koek-Overvest e/o de heer J.G. Koek te Elst (U.). Wij hopen u binnenkort bij één van onze activiteiten te ontmoeten.

Met vriendelijke groeten,
namens “Mehen”

Bep en Jan Koek
www.mehen.nl